

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

На тему: «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка 4 курсу,
групи ЕНЗ-41

Спеціальності 073 «Менеджмент»
Освітньо-професійної програми
«Менеджмент організацій»

Кароліна МАКАРОВА

Керівник наукової роботи: доктор наук
з державного управління, професор

Олександр ЖАДАН

Рецензент:
к.е.н., доцент, доцент кафедри
державного управління,
публічного адміністрування
та економічної політики
Харківського національного
Економічного університету
імені Семена Кузнеця
Олена КЛІМЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет _____ економічний _____
Кафедра _____ економіки та менеджменту _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ бакалавр _____
Спеціальність _____ 073 «Менеджмент» _____
Освітньо-професійна програма _____ «Менеджмент організацій» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ганна ДОРОШЕНКО
(підпис) (ініціали, прізвище)

«07» червня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

_____ Макарової Кароліни Вікторівни _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____ «Державне регулювання освітньої галузі в Україні» _____

керівник роботи Жадан Олександр Васильович, доктор наук з державного управління, професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«13» квітня 2023 року № 2101-5/700

2. Строк подання студентом роботи «06» червня 2023р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити: визначити теоретичну сутність освітньої галузі країни; обґрунтувати необхідність державного регулювання сфери освіти; провести аналіз кількісних показників освітньої галузі України; дати оцінку рівням фінансування освітньої галузі України; дослідити досвід розвинених країн в управлінні освітньої галузі.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи
1	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи магістра, ознайомлення з літературними джерелами за темою.
2	Робота над теоретичним розділом.
3	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи.
4	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи.
5	Доопрацювання кваліфікаційної роботи згідно з рекомендаціями наукового керівника, подання до рецензування.
6	Подання роботи на кафедру

5. Дата видачі завдання «10» вересня 2022 р.

Здобувач вищої освіти

Кароліна МАКАРОВА
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Олександр ЖАДАН
(прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

Світлана БАБИЧ
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	7
1.1 Теоретична сутність освітньої галузі країни	7
1.2 Необхідність державного регулювання сфери освіти	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	23
2.1 Аналіз кількісних показників освітньої галузі України.....	23
2.2 Аналіз фінансування освітньої галузі України	29
2.3 Запровадження досвіду розвинених країн в управлінні освітньої галузі	34
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

На протязі багатьох років основною складовою соціально-економічного розвитку будь-якої країни є людській капітал. Тому ключову роль в досягненні конкурентоспроможності країни відіграють освічені, кваліфіковані люди. Недостатнє фінансування освітньої галузі та науки, може призвести до зниження рівня економічної безпеки країни, оскільки нестача коштів на освіту призведе до нестачі якісного людського капіталу для переходу України до економіки знань.

Трансформація освітньої галузі, що відбувається в Україні в період її незалежності, буде ефективною в разі побудови дієвого механізму її фінансування, на основі бюджету та позабюджетних джерел, оскільки це є однією з основних умов для забезпечення якості освітніх послуг.

Економічно розвинуті країни, насамперед вкладають кошти в освіту, оскільки саме ці видатки в майбутньому, принесуть чи малі дивіденди в різних сферах діяльності, тобто освіту в суспільстві можна розглядати як основний фактор, що впливає на зростання економіки. Також освіта – специфічна та дуже важлива складова людського капіталу, який повинен накопичуватися в країні, щоб стати головним її ресурсом. Тому для освітньої галузі та її перспективного зростання необхідно створити дієвий механізм державної підтримки. Моніторинг джерел фінансування освітньої галузі в зарубіжних країнах, дає чітке уявлення про їх різний характер. Так, дійсно лівова частка припадає на державні видатки різних рівнів влади, але існують і інші джерела фінансування, і механізми їх запровадження в Україні були би цікавими та корисними в умовах сьогодення.

Реалізація напрямків реформування за рівнями освіти, що проходить в Україні, потребує постійної оцінки та коригування виходячи з того, що економічна система є мінливою та не сталою, все це потребує дуже обережного впровадження реформ, які повинні ґрунтуватися на національних інтересах, менталітету, традиціях. Пошук напрямків та формування заходів щодо освіти повинні ґрунтуватися на постулатах переходу до економіки знань в Україні, виходячи з зазначеного, дана тема кваліфікаційної роботи бакалавра є актуальною.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра – є опрацювання теоретичних та практичних аспектів державного регулювання освітньої галузі в Україні.

Визначена мета формує завдання кваліфікаційної роботи:

- 1) визначити теоретичну сутність освітньої галузі країни;
- 2) обґрунтувати необхідність державного регулювання сфери освіти;
- 3) провести аналіз кількісних показників освітньої галузі України;
- 4) дати оцінку рівням фінансування освітньої галузі України;
- 5) дослідити досвід розвинених країн в управлінні освітньої галузі.

Об'єктом кваліфікаційної роботи бакалавра – є процеси пов'язані з управлінням освітньою галуззю в Україні

Предметом кваліфікаційної роботи бакалавра – є механізми управління освітньою галуззю в Україні.

Методи дослідження. В роботі було використано: історичний метод для ретроспективи сутності освітніх реформ, аналіз економіко-статистичний аналіз для виявлення тенденцій щодо фінансування освітньої галузі в Україні, абстрагування та ототожнення для оцінки зарубіжного досвіду.

Інформаційною базою проведення досліджень слугували: законодавчі, та підзаконні акти, монографії, наукові публікації, статистичні данні для формування аналізу.

За результатами дослідження було прийнято участь в опубліковано тези на тему кваліфікаційної роботи бакалавра.

Елементами новизни випускної кваліфікаційній роботі є:

- 1) уточнено, на основі літературних джерел визначення категорії «освітня послуга»;
- 2) обґрунтовано необхідність використання інструментів фінансування освітньої галузі на основі досвіду економічно розвинутих країн.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

1.1 Теоретична сутність освітньої галузі країни

Освіта - це єдиний цілеспрямований процес виховання та навчання, а також набір набутих знань, навичок, ціннісних ставлень, досвіду та компетентностей.

Крім того, освіту можна визначити як цілеспрямовану когнітивну діяльність людей для отримання тих, хто вважається надійно встановленими, справжніми науковими знаннями або належним чином загальноприйнятими знаннями, навіть якщо це суперечить істині, але встановленим як обов'язкову норму письмовими та неписаними законами та нормами суспільства; а також навички, або вдосконалення знань та умінь.

Основне визначення освіти наведено в преамбулі закону про освіту, де це означає: Освіта є базою інтелектуального, духовного, фізичного, а також культурного розвитку особистості, її ефективної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку українського суспільства [закон України про освіту].

Можна сказати, що освіта повинна бути єдністю процесів навчання, освіти та результату [14].

Освіта - це об'єкт вивчення різних галузей знань: філософія, педагогіка, соціологія, економіка, юриспруденція тощо. Представники цих наук запропонували доктринальні визначення освіти та навчання, які суттєво відрізняються один від одного (навіть у межах однакових знань). Наприклад, у педагогіці окремі автори розкривають поняття освіти як процес і результат розуміння людини соціального досвіду, система знань, навичок та вмінь, необхідних для життя в суспільстві, та навчання визначається як спільна діяльність учня та вчителя, яка спрямована на досягнення навчальних цілей,

оволодіння знаннями, навичками та вміннями, визначеними в навчальних програмах та планах.

Інші автори під поняттям освіта - розуміють результат асиміляції систематизованих знань, навичок та розвитку інтелектуальних якостей людини, які необхідною умовою для підготовки людини до життя та праці [5].

На відміну від попереднього автора, Н.В. Кузьміна значно розширює концепцію освіти та додає до неї:

- 1) результат або процес засвоєння знань та здобуття навичок;
- 2) єдність освіти та навчання;
- 3) необхідна умова введення людини в суспільство, його підготовка до життя та роботи;
- 4) Фактор формування особистості тощо[16].

За словами Р.І. Хмелюка, який погоджується з думкою С.О. Сисоевої припускає, що «освіту» слід розуміти як результат (освіта особистості) і як процес, який дозволяє досягти бажаного результату. Навчальний процес включає послідовність етапів, спрямованих на досягнення «освіти» в результаті, тобто. розробка навчальної програми, її освітня та методологічна та програмна технологія тощо.

С.У. Гончаренко порівнюючи поняття освіти та навчання, робить висновок, що освіта ширша, ніж навчання, оскільки останнє вводиться в освіту. Крім того, освіта містить духовний компонент, що проявляє, зокрема, в освіті, і це може розглядатися як нематеріальне блага. Основна мета навчання - передати знанням учням, які будуть корисними для них для подальшої кваліфікації, а також для розрізнення, систематизації та класифікації факторів. Основним результатом навчання у вузькому розумінні цієї концепції є не стільки формування особистості, скільки людини, а знання, навички, які студент використовуватиме у своєму подальшому житті, і можливо, не тільки для позитивних цілей [7].

Д.А. Ягофаров вказує на різницю між освітою та навчанням з отриманих результатів. Процес навчання, на його думку, так чи інакше, спрямований на формування конкретних, а отже, обмежених знань, навичок. Освіта, на відміну від

навчання, спрямована на отримання «знань» та формування на основі повного сприйняття, досягнення універсальності та цілісності мислення, адекватної неklasичної складності навколишнього світу. Саме освіта дозволяє людині відчувати себе частиною природи, відчувати відповідальність за гармонійне співіснування природи та людини, розуміти науку як інструмент отримання цієї гармонії [18].

Соціологи під освітою розуміють процес передачі знань, навичок, цінностей від однієї людини чи групи іншим членам суспільства.

Однією з відмінних особливостей сучасної системи освіти є трансформація від державного до державно-суспільного управління освітою. Зустріч державних відомств з суспільством відбувається безпосередньо та щодня у великих масштабах, що в першу чергу ставить сферу освіти з найважливіших просторів пошуку оптимального поєднання державних та соціальних принципів. У той же час, система освіти - це найпотужніша установа та інструмент дозрівання майбутніх активних предметів громадянського суспільства, а швидкість громадянського суспільства в країні значною мірою залежить від цього.

Основна ідея державно-суспільного управління освітою полягає в тому, щоб зібрати зусилля держави та суспільства у вирішенні проблем освіти, забезпечити вчителям, дітям та батькам більше прав та свобод у виборі змісту, форм та методів організації навчального процесу у виборі різних типів навчальних закладів.

Вибір прав людини та свобод робить людину не лише об'єктом освіти, але й його активним предметом, незалежно вибираючи свій вибір із широкого переліку освітніх програм, навчальних закладів та інших типів відносин [33].

Однією з тенденцій розвитку змісту освіти є її якість. Сьогодні реалізація основних навчальних програм діє відповідно до закону про освіту, який містить такі принципи:

- 1) цілісність навчального простору держави;
- 2) послідовність основних навчальних програм загальної, основної загальної, середньої (повної) загальної, первинної професійної, середньої та вищої професійної освіти;

3) розвиток змісту освіти за допомогою навчальних закладів усіх рівнів, а також робить передумови для більш об'єктивного контролю, для діяльності. [14]

Впровадження сучасних навчальних стандартів у навчальній практиці вимагало створення інших умов якості. Рішення проблеми створення системи для оцінки якості освіти, спрямованої на нормальну та відкриту оцінку результатів роботи навчальних закладів, досягається модернізацією механізмів контролю та управління у всіх сферах освіти, а також надання всім суб'єктам навчального процесу та суспільства в цілому за відповідною інформацією про якісні параметри освіти в Україні, що включає:

- підвищення рівня відкритості системи освіти та доступність для суспільства оцінка якості навчальних послуг;
- збільшення участі громадськості у контролі над навчальними закладами за допомогою механізмів їх публічної звітності про власну діяльність та кінцеву атестацію здобувачів освіти;
- впровадження загальної незалежної системи для оцінки якості освіти у вигляді державної (кінцевої) атестації випускників навчальних закладів;
- впровадження в навчальних закладах елементів інноваційного розвитку.

Освіта - це тривалий процес ознайомлення з знаннями про природу всесвіту, універсальні цінності та мудрість поколінь. Найважливіший результат - не накопичувати багаж навичок та вмінь, а в створенні власного життєвого досвіду та ставлення до реальності.

Тому неможливо переоцінити важливість системи освіти. Ця концепція включає всі соціальні інститути функціонування навчального профілю в країні. Навчальна система повинна забезпечити готовність молоді до роботи, доброго сприйняття суспільства та внутрішнього життя країни, і тому система повинна включати:

- освітні організації;
- державні стандарти та плани щодо їх роботи;
- органи управління. [17]

У кожній країні, що прагне розвитку, існує власна система освіти, але майже всі системи формуються під впливом одних і тих же принципів, які наведено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Принципи системи освіти

Джерело: складено автором на основі [9]

Навчальні заклади - це структури, в яких навчання та освіта проводяться на основі науково-розвиненої програми. Необхідність здобуття знань призначається необхідністю суспільства у фахівцях та громадянах, які мають хороший рівень розвитку, її можна досягти лише в системі постійного навчання. Система освіти включає такі види закладів, як представлено на рисунку 1.2.

1. Начальный.
2. Базовый (основной).
3. Средний.

Також система освіти включає недержавні навчальні заклади [18].

Усі вони складають єдину мережу, яка впливає на соціально-економічну частину державної системи. Державна та приватна освіта включає плавний рух від нижнього кроку до більш високої. Перший етап - дошкільна освіта в сім'ї, дитячих садках - є обов'язковою, і його зміст залежить від батьківської

зайнятості та бажання. Державні та приватні структури виховують дітей 6–8 років [19].

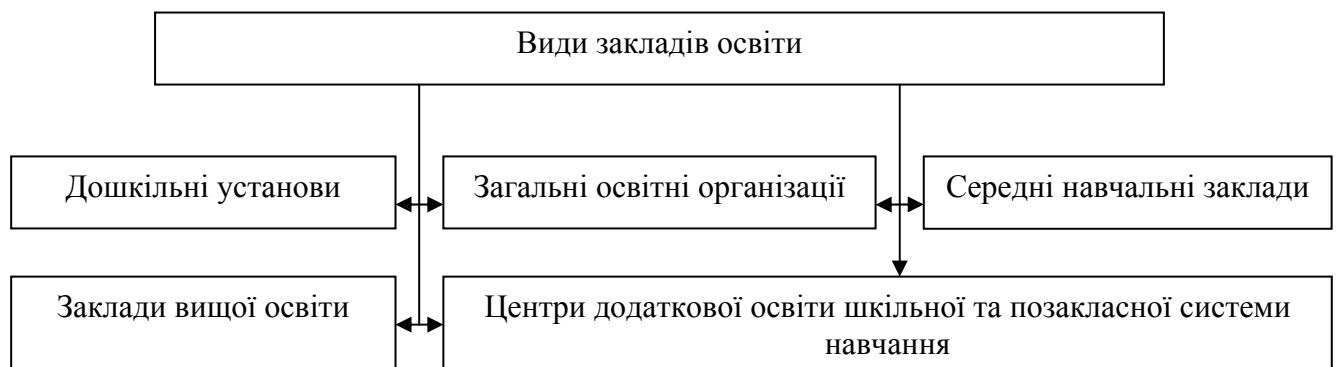

Рис. 1.2. Види закладів освіти України

Джерело: складено автором на основі [9]

Другий етап навчання є основним елементом системи освіти, яка є обов'язковою для громадян України, це середня чи загальна, освіта.

Загальна система освіти складається з трьох рівнів:

1. Початковий;
2. Базовий;
3. Середній.

Діти починають вчитися після дитячого садка приблизно у віці шести років, з тим, що вони знають основи каліграфії, вчать рахувати та писати в поєднанні з первинною інформацією про природу, людину, структуру суспільства та державу.

Молодшим школярам навчають основам гігієни та здорового способу життя. Основна освіта приносить систему нових знань у розум дітей, викладає навички, які стануть в нагоді на загальній стадії навчання та на початковій стадії професійної освіти. [20]

Початкова, базова та середня освіта є невід'ємною частиною для всіх дітей, звільнення можливо лише з медичних причин. Загальна середня освіта отримується в школах, гімназіях, ліцею та інших приватних чи державних установах. У них діти отримують навчальні знання, яких достатньо для розвитку

випускників як підготовлених громадян, до незалежного життя в суспільстві. Після закінчення навчання, коли всі іспити складаються, колишнім школярам видаються свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти у встановленій формі. [21]

Навчання у закладі вищої освіти є неовов'язковим, але на сучасному етапі розвитку науки та техніки просто неможливо повністю працювати без фундаментальних знань загалом та спеціальних предметів. Роботодавці неохоче приймають працівників компаній без базового (бакалаврського) рівня освіти, до своїх компаній, тому людина з дипломом бакалавра та магістра більш успішні в пошуках роботи на ринку праці техногенного суспільства.

Надання навчальних послуг це провідна сфера діяльності вищої навчальної установи. Незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених цьому питанню, воно не було остаточно розроблено, тобто відсутня загальноприйнята суть цієї категорії. Нинішня ситуація пояснюється тим, що це питання є теоретично недорозвиненим, з точки зору сутності економічної категорії «послуга». Відзначається необхідність теоретично обґрунтованої концепції послуги як юридичної категорії та її різноманітності - освітні послуги.

В таблиці 1.1 наведено морфологічну оцінку поняття «освітня послуга».

Виходячи з наведених вище визначень, освітня послуга є специфічним благом, що вимагає виділення головних її відмінних ознак, а саме:

Згідно даних таблиці 1.1 освітня послуга – це специфічне благо, що має такі основні ознаки, як:

1) є нематеріальною, а тому не існує можливості відчувати її фізично, але виражається вона за допомогою всіх специфічних документів: навчальних планів, сертифікатів, ліцензій, навчально-методичних комплексів;

2) не можуть бути від'ємними від суб'єктів, що надають ці послуги (провайдери в світі освіти, наймані працівники – методисти, вчителі, викладачі, тощо);

3) освітню послугу неможливо виробити на про запас, або зберігати її, освітня послуга потребує на постійній основі – адаптації та оновлення;

4) практично завжди надання освітньої послуги займає суттєвий проміжок часу;

5) попередні оцінки якості освітньої послуги, практично не можливо провести;

6) відсутній механізм надання права власності на освітню послугу в період її купівлі-продажу;

7) освітня послуга це товар, що має власну вартість – це ресурси які необхідні для її створення, а також споживчу вартість – освітня послуга повинна задовольняти потреби суспільства.

Таблиця 1.1 – Морфологічна оцінка поняття «освітня послуга»

№	Автор	Тлумачення	Ключові слова
1	2	3	4
1	Антохов А.	– класичне визначення: певний вид товару, особлива споживча вартість процесу праці, діяльність для задоволення потреб учасників освітнього процесу – маркетингове визначення: обсяг навчальної і наукової інформації, яка трансформується в процесі навчання в певну суму знань для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у загальноосвітній, професійно-кваліфікаційній підготовці, перепідготовці, навчанні впродовж усього життя.	Певний вид товару; обсяг навчальної і наукової інформації
3	Євменькова К.	Специфічний товар у вигляді сукупності навчальної та наукової інформації, що передається здобувачу освіти у вигляді системи знань та практичних вмінь і навичок, за умови успішного засвоєння якої він отримує відповідну кваліфікацію	Система знань та практичних вмінь і навичок
4	Іванютіна Л.	Комплексний процес, спрямований на передачу знань, умінь, навичок загальноосвітнього, професійного характеру споживачеві в ході освітньої програми, з метою задоволення особистих, групових і суспільних потреб споживачів в придбанні освіти, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, підприємства, суспільства	Комплексний процес
5	Каленюк І.	Результат здійснення різноманітної (педагогічної, виховної, наукової, організаційно-управлінської) діяльності працівниками сфери освіти для задоволення освітніх потреб окремих людей і всього суспільства	Задоволення освітніх потреб

1	2	3	4
6	Ніколаєнко С.	Не матеріальні, а соціальні блага, система знань, інформації, умінь і практичних навичок, задоволення її різноманітних освітніх потреб і реалізації особистих здібностей їхнього споживача	Соціальні блага
7	Оболенська Т.	Специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь для їхнього подальшого використання в професійній діяльності	Професійна діяльність
Власне визначення автора		Освітня послуга – комплексний процес, який направлений на задоволення освітніх потреб, тобто формування системи знань та практичних вмінь і навичок, тим самим утворення соціальних благ для здійснення професійної діяльності у майбутньому здобувачами освіти	

Джерело: складено автором на основі [3, 14, 16, 19, 29]

Також, необхідно сказати, що освітня послуга ґрунтується на вираженому соціальному змісті, який проявляється через кумулятивний ефект від її виробництва, та розповсюджується через практичне застосування вмінь та навичок, що в свою чергу підвищує рівень освіти та культури в суспільстві і надає економічний ефект. Все це породжує необхідність втручання держави, тобто формування її політики в сфері освіти.

Освіта, в її широкому та загальному розумінні необхідно вважати одним із сталих надбань людства, яке формувалося під впливом історичних подій та всебічного розвитку в різних його формах. На сьогоднішній день, отримання освіти для суспільства та забезпечення якого якісного процесу, у кожного асоціюється з функцією яка притаманна державі, оскільки саме держава повинна брати на себе відтворювальну функцію освітньої політики.

Можна прийти до висновків, що освіта – найважливіша галузь економічної системи, особливо в умовах інформатизації та підвищеної мобільності населення, тобто світом править економіка знань. Тому основним об'єктом цієї галузі – є освітня послуга, що є специфічним товаром, з певними властивостями, і що має місце на специфічному ринку – ринку освітніх послуг. Однак в умовах розвитку України, без чіткої системи державного регулювання освітніх послуг, цей ринок

може знайти ефективні механізми і бути самодостатнім починаючи від фінансування цього ринку до визначення якості наданих послуг.

Таким чином, сфера освіти динамічно розвивається в Україні. Без утворення ефективної системи освіти неможливо не можливо створити сучасне суспільство та державу. Однак, вдосконалення державного регулювання цієї сфери, також необхідно для ефективного функціонування всієї системи освіти.

1.2 Необхідність державного регулювання сфери освіти

В умовах ідеального ринку освіти виробництво послуг відповідає потребам в них, і кожен, хто потребує навчальних послуг, може їх придбати в повному обсязі. У такій ситуації немає потреби у втручанні держави. Однак у реальному житті цього майже ніколи не відбувається, певні групи споживачів або не мають достатніх коштів для придбання освітніх послуг, або не мають прямого доступу до виробників цих послуг.

Більше того, ринок освітніх послуг керується його конкретними мотивами і не враховує багато функцій освіти, наприклад, необхідність забезпечення соціальної рівності та досягнення національних цілей розвитку. Приватні виробники освітніх послуг зацікавлені, перш за все, в прибутку і, виходячи з цього, можуть ігнорувати, наприклад, принцип єдиного надання послуг по всій країні або відмовитись вивчати певні спеціальності.

Країни суттєво відрізняються з точки зору розвитку ринку освіти і, відповідно, по тій ролі яку відіграє держава в національній системі освіти. Однак кількість країн з розвиненим ринком приватних навчальних послуг дуже обмежена. Тому в даний час у всьому світі вже стало очевидним, що в галузі освіти лише ринкові відносини є недостатніми. Нормальне функціонування та розвиток освіти можливі лише за допомогою поєднання двох механізмів - ринкових відносин (саморегуляція на ринку) та регулювання держави. Цей факт визнаний багатьма економістами, але теорія державного регулювання освіти ще не була повністю створена.

Теоретична основа державного регулювання сфери освіти - це ряд понять (модель соціальної держави, концепція мері тарних вигід, теорія людського капіталу, теорія державного сектору), деякі з яких інтерпретують недосконалість ринкового механізму в галузі освіти з точки зору споживачів для оцінки та фінансування навчання. Решта досліджують сферу освіти з точки зору особливостей виробництва навчальних послуг, які визначають необхідність втручання держави. Найчастіше згадані положення, внаслідок яких об'єктивно потребує державного регулювання галузі освіти, навіть з ринковими механізмами, достатньо розробленими в ній, сформульовані наступним чином, як наведено на рисунку 1.3.

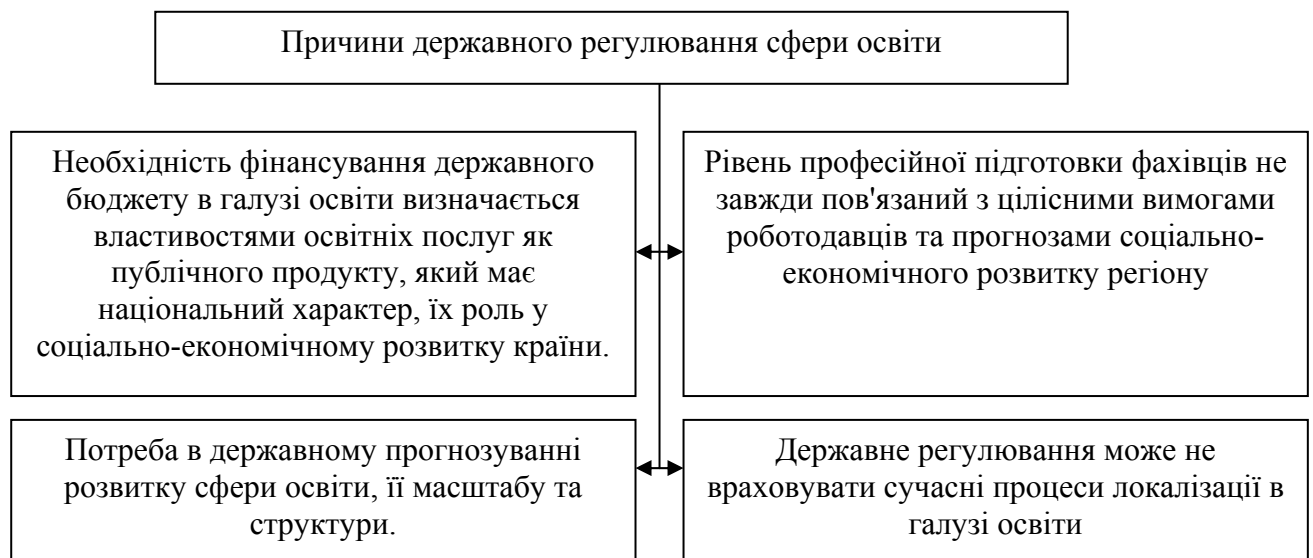

Рис. 1.3. Причини державного регулювання сфери освіти

Джерело: [18]

Розглянемо ці аспекти докладніше:

1. Необхідність фінансування державного бюджету в галузі освіти визначається властивостями освітніх послуг як публічного продукту, який має національний характер, їх роль у соціально-економічному розвитку країни. Це фінансування є державними інвестиціями в людський капітал, їхній масштаб повинен бути стабільною часткою на валовому внутрішньому ринку. Зокрема,

прерогатива держави полягає у фінансуванні підготовки персоналу для неринкового сектору національної економіки. Крім того, приватний кредитний капітал не ризикує інвестувати кошти в фундаментальні та пошукові дослідження навчальних закладів, і не зацікавлений у наданні населенню кредитів на вищу освіту через високий ризик неперервного запозичених коштів та труднощів у кількісному визначенні прибутків від вкладеного капіталу.

2. Потреба в державному прогнозуванні розвитку сфери освіти, її масштабу та структури. Складність такого прогнозування така, що його не може здійснити кожен навчальний заклад і навіть кожен окремий регіон країни окремо. Наукова обґрунтованість та надійність прогнозу розвитку сфери освіти можна забезпечити з урахуванням загальних тенденцій економіки, наукового та технологічного прогресу, структури соціального виробництва, вимог до загальної освітньої, культурної, технічної та професійного навчання населення та динаміка валовий внутрішнього продукту та ряду інших факторів, які визначають середньо- та довгострокові перспективи соціально-економічного розвитку.

3. Рівень професійної підготовки фахівців не завжди пов'язаний з цілісними вимогами роботодавців та прогнозами соціально-економічного розвитку регіону. Основна нездатність окремих споживачів оцінити якість наданих ним навчальних послуг, передбачає досить ефективну систему державного контролю над нею. Отже, необхідність встановлення державних стандартів у галузі освіти, сертифікації та ліцензування навчальних закладів, сертифікації отриманих документів.

4. Державне регулювання може не враховувати сучасні процеси локалізації в галузі освіти.

Таким чином, держава повинна активно впроваджувати освітню політику, спрямовану на підтримку розвитку сфери освіти. Питання полягає у формі того, який механізм впливу держава може застосувати на сферу освіти. Можуть бути два таких механізмів: державна управління освітою та державне регулювання освіти.

Сьогодні роль освіти в сучасному суспільстві є більш доцільною та більш узгоджується з механізмом регулювання, а не командне управління.

Державне регулювання сфери освіти, на відміну від командного управління освітою, має формуватися на основі економічних, соціальних, юридичних, політичних та організаційних форм та методів спрямування впливу на суб'єкти освітніх процесів, створюючи умови для виконання цих цілей та завдань, які одночасно відповідатимуть як стратегічним інтересам держави, так і на зацікавленість самих суб'єктів освітнього процесу. У той же час, державний вплив повинен бути сформовано як на попит на освіту, так і на пропозицію навчальних послуг.

На практиці ступінь впливу держави на освітню діяльність, а також на інші економічні процеси безпосередньо залежить від рівня розвитку ринку. У міру розвитку ринку він набуває природу координації та загального регулювання. Основними учасниками освітніх процесів є не лише державні установи, а й індивідуальні суб'єкти підприємства, які функціонують на основі регуляторів ринку.

У світовій практиці вирізняються дві основні моделі ринкової економіки. Це так звана «ліберальна» модель та модель соціально орієнтованого ринку, яка відрізняється ступенем та засобами державного регулювання економіки. Ліберальна модель заснована на незначному втручанні держави в діяльність суб'єктів господарювання, більшість з яких є не державними, максимально свободою підприємництва, мінімальною участю у вирішенні соціальних проблем. Регулювання стану в основному обмежується макроекономічними процесами.

Соціально орієнтована модель характеризується більшим ступенем втручання держави, наявністю значного державного сектору.

Залежно від обраної моделі, держава бере на себе більшість функцій управління або забезпечує максимальну свободу ринку та регулює їхню діяльність за допомогою державного замовлення, податкової, фінансової, амортизаційної, кредитної політики.

Визначивши суть і необхідність державного регулювання освіти, необхідно перейти до розгляду його змісту.

Державне регулювання сектору освіти повинно починатися з визначення стратегії розвитку освіти, що є загальною основою для впровадження державної освітньої політики.

Стратегія розвитку безпосередньо пов'язана з прогнозуванням освіти. Ці два явища взаємно визначають один одного. З одного боку, без прогнозу даних про розвиток освіти, неможливо розробити науково обґрунтовану стратегію. З іншого боку, основні параметри прогнозу будуть змінюватися залежно від певної стратегії розвитку.

Фактори, що визначають необхідність державного регулювання освіти, його сутності та основних принципів, стратегії та прогнозу розвитку освіти, є концептуальною основою державного регулювання освіти, що визначає механізм впливу держави на сферу освіти, включаючи конкретні форми та методи регулювання.

У механізмі державного регулювання освіти можна розрізнити два блоки: форми прямого впливу та економічних методів регулювання. Перший блок включає юридичну підтримку освіти, продаж державної власності в галузі освіти та елементи державної монополії в освіті (ліцензування, сертифікація та акредитація, а також прямий адміністративний контроль якості освіти).

У другому блоці зосереджені різні форми фінансування освіти: бюджетне фінансування, інші форми альтернативного багатоканального фінансування, інвестування в освіту. Сюди також входять інші інструменти фіскального регулювання, механізми кредитування, регулювання цін.

У свою чергу, зміст та успіх використання форм та методів регулювання держави в галузі освіти залежать від тих принципів, які становлять основу їхніх дій.

Розробляючи механізм регулювання державного регулювання сфери освіти, необхідно враховувати ряд мінімально необхідних принципів, які представлено на рисунку 1.4.

Рис.1.4. Принципи державного регулювання сфери освіти

Джерело: складено автором на основі [23]

Усі ці принципи належать до внутрішнього механізму функціонування освіти. Крім того, необхідно назвати принцип, який би визначив позицію сфери освіти у зовнішньому середовищі, тобто у відносинах його включення в єдину соціально-економічну систему країни. Це принцип поєднання пріоритету освіти з досягненням стратегічних навчальних цілей.

З одного боку, у новому мінливому світі, що трансформується в суспільство знання, сферу освіти слід зробити пріоритетною. Але, з іншого боку, стратегічні цілі освіти, що визначаються державою, повинні вимірюватися існуючими можливостями, залежно від рівня економічного потенціалу країни, та від того в якому стані знаходиться економічна система в цілому.

Сьогодні популярною тенденцією у багатьох країнах світу є перехід від безумовного урядового фінансування вищої освіти до використання інших альтернативних джерел.

Диверсифікація джерел фінансування вищих навчальних закладів стала особливо привабливим явищем для держав, які зазнають дефіциту бюджету. У багатьох країнах це призвело до загального занепаду освіти, її комерціалізації.

Відповідно, принципи управління навчальними установами також змінюються: перехід від управління на основі академічних традицій та норм, з

широкою участю академічної спільноти, до керівництва, заснованим на принципах бізнес-менеджменту, чітко простежується.

Навчальна установа вважається насамперед функціональною на ринку освітніх послуг. Сам процес освіти розглядається з точки зору надання або придбання освітніх послуг. Реалізація соціально значущих функцій освіти залежить від фінансових критеріїв. Як результат, утворюється система вищої освіти, один із критеріїв, для яких є її економічна ефективність, яка розуміється як прибутковість підприємства.

Роздержавлення освіти - розгалуження мережі недержавних навчальних закладів, розширення сфери нестандартних та індивідуальних освітніх послуг, комерціалізація виробництва та розповсюдження навчальних інструментів, з одного боку, має переваги (скорочується розміри системи, формуються сприятливіші умови для індивідуального розвитку особистості), з іншого боку, це негативно впливає на збереження єдиного освітнього простору в країні (відбувається відхід від універсальності освіти, інтереси надійного гаранта суспільства освіти – держави, існує тенденція до знищення систематичності та цілісності в державній освіті).

Важливо зробити правильний та розумний вибір напрямків та інструментів, а також ступінь впливу держави на сферу освітньої діяльності, щоб відмовився від суворої централізації, але не допустити зниження якості освітніх послуг в діяльності навчальних закладів.

Таким чином, можна зробити висновки, що регулювання освітньої галузі з боку держави, це необхідний аспект, оскільки формування ефективної системи освіти в державі, це запорука її економічного та соціального розвитку в майбутньому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз кількісних показників освітньої галузі України

На сьогодні в нашій країні проходить реформування освітньої системи, метою якої є інтеграція всієї освітньої діяльності в європейський простір, зберігаючи всі надбання розвинутих європейських країн, особливо, що стосується якості та практичного спрямування освіти, та враховуючи специфіку української школи. Система освіти кожної країни має свої національні особливості та риси, які ґрунтуються на традиціях, ментальності, звичаях, а також це пов'язано з економічним становищем країни та її законодавством. Українська освіта, має лише їй притаманні відмінності та характеристики, що дозволяє їй виховувати нові покоління трудових ресурсів, здатних до ефективної праці та розвитку особистості.

Основним елементом побудови ефективної освітньої системи є її фінансування, в достатньому обсягу, оскільки саме від фінансування новацій, та забезпечення сучасного інструментарію для освітнього процесу, дозволить розвиватися освітній галузі, та як наслідку призведе до розвитку всієї країни.

Розбудова новітніх механізмів фінансування освітньої галузі проходило в Україні на протязі останніх тридцяти років, цей процес був необхідним внаслідок трансформування всієї економічної системи. Реформування освіти в Україні дозволило відкрити нові навчальні заклади від приватних дитячих садків до закладів вищої освіти, тобто було реалізовано принцип конкурентності в сфері освіти.

Необхідно сказати, що приєднання освітньої галузі України до європейської системи дозволило збільшити мобільність здобувачів вищої освіти, та долучитися українцям до європейського навчального простору, все це є позитивними рисами освітніх реформ, що проводилися в Україні.

Аналіз освітньої галузі України, необхідно розпочати з аналізу наявного населення, яке є активним споживачем освітніх послуг, в таблиці 2.1 представлено динаміку наявного населення України за 2012 – 2021 роки.

Таблиця 2.1 – Динаміка наявного населення України, що є споживачами освітніх послуг

Рік	Кількість населення України віком від 0 до 17 років, тис. осіб	Темпи приросту	Кількість населення України віком від 17 до 59 років, тис. осіб	Темпи приросту
2012	7972	-	28842	-
2013	7990	0,2	28623	-0,8
2014	8010	0,2	28372	-0,9
2015	7615	-5,2	26613	-6,6
2016	7614	-0,01	26317	-1,1
2017	7616	0,03	25982	-1,3
2018	7609	-0,1	25641	-1,3
2019	7580	-0,4	25294	-1,4
2020	7534	-0,6	24968	-1,3
2021	7460	-1,0	24619	-1,4
Середні темпи приросту		-0,7	-	-1,8

Джерело: розраховано на основі звітності Державної служби статистики України

За даними таблиці 2.1, можна сказати, що кількість населення України в період з 2012 року по 2021 рік мала тенденцію до скорочення, необхідно відмітити, що населення віком від 0 до 17 років, скорочувалося меншими темпами ніж населення від 17 до 59 років, так темпи зменшення населення віком від 0 до 17 років в період з 2012 до 2021 року було на рівні 0,7%, населення віком від 17 до 59 років скоротилося на 1,8% оцінка саме цих вікових груп проводилася оскільки, саме ці групи є споживачами освітніх послуг.

Розпочати аналіз кількісних показників сфери освіти, необхідно з аналізу

закладів дошкільної освіти, див. рис. 2.1., оскільки дошкільна освіта в Україні вирішує дуже багато економічних та соціальних питань, а саме з економічної точки зору, вона надає можливості жінкам раніше вийти на роботу з декретної відпустки, в соціальному сенсі, вона допомагає діточкам соціалізуватися.

Освіта для дошкілят є першою сходинкою цілісної системи освіти, яка починає формувати особистість, завдання цієї освіти полягають в забезпеченні розвитку малечі, її всебічних здібностей за допомогою виховання, сприяння соціалізації, необхідних навичок для життєвого шляху.

Рис. 2.1 Динаміка кількості закладів дошкільної освіти в Україні за 2012-2021 роки, тис. од.

Джерело: Державна служба статистики України

За даними рисунку 2.1 можна сказати, що кількість закладів дошкільної освіти на протязі останніх десяти років мала тенденцію до скорочення. Так на кінець 2021 року їх кількість була на рівні 14,8 тис. од., тоді як у 2012 році – 16,4 тис. один, тобто зменшення на 1,6 тис. одиниць або на 10,8%

Значні зміни відбуваються в розумінні цілей шкільної освіти. Не секрет, що в будь-якій діяльності мета - це основна система, що формує початок. Порівняння цілей освіти, сформульованих наприкінці ХХ століття в різних країнах,

зазначають видатні українські вчені що всі вони продиктовані технічним розвитком, який вимагає знань, гнучкості думок, творчої ініціативи та певних якостей, які в першій половині століття говорили мінімально: здатність адаптуватися, принципи моралі, відповідальність, самореалізація особистості, свобода вибору, розуміння соціальних явищ та критичного мислення, самовдосконалення. Всі ці риси притаманні сучасній українській школі, на рисунку 2.2 представлено динаміку зміни кількості закладів середньої освіти.

Рис. 2.2. Динаміка кількості закладів середньої освіти
за 2012 – 2021 роки, тис. одиниць

Джерело: Державна служба статистики України

За даними рисунку 2.2, можна говорити про тенденцію скорочення закладів загальної освіти в період з 2012 по 2021 роки, при порівнянні 2021 року з 2012 роком їх кількість скоротилася на 4,8тис. одиниць, або на 24,3%, при порівнянні 2021 року з 2017 роком кількість закладів було скорочено на 1,3тис. одиниць або на 8,7%.

У сучасних умовах розвитку національної економіки, інтенсивного прогресу науки, техніки, технологій, організації маркетингу та менеджменту, системна

мотивація трудового потенціалу, покращення якості освіти, включаючи професійно-технічну. У цьому контексті інноваційна орієнтація професійно-технічної освіти для підготовки майбутніх кваліфікованих працівників, які можуть ефективно працювати в умовах інноваційно активних підприємств, використовуючи в своїй діяльності сучасні технології та методи організації праці, методи виготовлення конкурентоздатної продукції, надання послуг високої якості.

На рисунку 2.3 представлено динаміку кількості закладів професійної та професійно-технічної освіти за останні десять років, рис. 2.3.

Рис. 2.3. Динаміка кількості закладів професійної та професійно-технічної освіти за 2012 – 2021 роки, тис. одиниць

Джерело: Державна служба статистики України

За даними рис. 2.3 можна визначити, що кількість закладів професійної та професійно-технічної освіти має тенденцію до скорочення так, при порівнянні 2021 року з 2012 роком кількість скоротилася на 0,28 тис. одиниць, або на 38,9%, при порівнянні 2021 року з 2017 роком кількість скоротилася на 0,04 тис. одиниць або на 5,5%.

Система вищої освіти України також перебуває в процесі постійної реформи, яка обумовлена трансформаційними змінами в суспільстві та

необхідністю відповідати вимогам формування економіки знань. Таким чином, вища освіта стає дуже важливою державною установою, тому вся система управління потребує її в нових підходах. З однією сторони, необхідно теоретично обґрунтувати сутність, функції, роль вищої освіти як інституту в сучасній економіці та суспільстві, з іншого боку, для вдосконалення механізму управління вищою освітою.

На рисунку 2.4 представлено кількісний аналіз закладів вищої освіти в період з 2012 по 2021 роки.

Рис. 2.3. Динаміка кількості закладів вищої освіти
за 2012 – 2021 роки, тис. одиниць

Джерело: Державна служба статистики України

За даними рисунку 2.4, можна визначити, що за останні десять років кількість закладів вищої освіти також скоротилася, так при порівнянні 2021 року з 2012 роком зменшення було на рівні 0,18 тис. одиниць, або на 28,1% при порівнянні 2021 року з 2017 роком кількість ЗВО скоротилася ще на 0,02 тис. одиниць, або на 3,1%.

Таким чином можна зробити висновок про те, що протягом останніх десяти років кількість навчальних закладів за всіма категоріями скоротилася, причин для скорочення було багато – оптимізація навчальних закладів, тобто приведення нормативів фінансування до ринкових, скорочення населення України, нестача коштів для фінансування, для більш детального аналізу галузі освіти необхідно провести аналіз її фінансування.

2.2 Аналіз фінансування освітньої галузі України

За роки незалежності України, перетворення економіки держави з командно-адміністративної на ринкові механізми, призвело до погіршення фінансування основних соціальних обов'язків держави. В це спричинило впровадження низки реформ, у тому числі в освітню галузі за всіма її структурними елементами: організаційними, фінансовими, правовим і так далі. Все це породжувало перебудову освітньої галузі, з урахуванням досвіду європейських країн, але на основі національних відмінностей.

Фінансування освіти в Україні було недостатнім, як наслідок, було втрачено цінні кадри, оскільки багата кількість обдарованих педагогів залишили своє робоче місце в пошуках роботи в інших галузях економіки, задля збільшення власного доходу.

За останні десять років, в країні можна було відчуті поліпшення в сфері фінансування освітньої галузі. В цей же час набирають обертів і її реформування. Жодних сумнівів не виникає, що освіта і наука України повинні знаходитися в пріоритеті, та розвиватися за інноваційними напрямками, адже розвинуті країни Європи та Сполучених Штатів Америки, вже більше ніж двадцять років тому, визначили про необхідність формування системи економіки знань, і це є шляхом розвитку людства.

Практика розвинених держав не полягає у скороченні витрат на освітній процес, оскільки зменшення фінансування на освіти, в майбутньому знизить темпи зростання розвитку країни, тому фінансування освітньої галузі в

розвинутих країнах є пріоритетним завданням держави, але необхідно відмітити, що для цього формуються нові джерела її фінансування, велику часту при цьому займає не державне фінансування освіти та науки.

Особливий вплив на освітню галузь будь-якої країни має інфляція, тому в роботі було проведено аналіз інфляції в Україні за останні десять років, а саме в період з 2012 до 2021, результати в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка інфляції в Україні за 2012 – 2021 роки, %

Рік	Показник	Темпи приросту
2012	99,0	-
2013	100,5	1,5
2014	124,9	19,5
2015	143,3	12,8
2016	112,4	-27,5
2017	113,7	1,1
2018	109,8	-3,5
2019	104,1	-5,5
2020	105,0	0,9
2021	110,0	4,5
Середні темпи приросту		0,4

Джерело: розраховано на основі звітності Державної служби статистики України

Згідно проведених розрахунків, можна визначити, що за останні десять років, середні темпи інфляції були на рівні 0,4%. В цілому збільшення темпів інфляції є слідством відновлення попиту (враховуючі, застосовані фіскальне та монетарне стимулювання) та його фокусуванні на окремі категорії товарів та послуг на тлі помірного відновлення пропозиції. Результатом було стрімке здороження енергоресурсів, деяких видів сировини товарів та окремих виробничих компонентів.

В таблиці 2.3 наведено динаміку видатків зведеного бюджету України на освіту за 2012-2017 роки

Таблиця 2.3 – Динаміка видатків на освіту зведеного бюджету України за 2012 – 2021 роки, млн. грн.

Показник	2012 рік	2017 рік	2021 рік	Відхилення			
				2021/2012		2021/2017	
				Абсолют., млн. грн.	Відносне, %	Абсолют., млн. грн.	Відносне, %
Видатки на освіту зведеного бюджету України, млн. грн.	101561	177916	308598	207037	67,1	130682	42,3

Джерело: Державна служба статистики України

На основі таблиці 2.3 можна стверджувати, що видатки зведеного бюджету України на освіту на протязі останніх десяти років, мали сталу тенденцію до зростання. Так при порівнянні 2021 року з 2012 роком, збільшення відбулося на 207037 млн. грн., або на 67,1%, при порівнянні 2021 року з 2017 роком збільшення було на рівні 130682млн. грн., або на 42,3%. Дані розрахунки показують суттєве збільшення фінансування освітньої галузі, при зниженні кількості навчальних закладів.

Для більшої точності прогнозу, порівнюємо обсяги фінансування освіти, з валовим внутрішнім продуктом, таблиця 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка частки видатків на освіту у ВВП України за 2012 – 2021 роки

Рік	ВВП, млн. грн.	Видатки на освіту зведеного бюджету України, млн. грн.	Питома вага видатків на освіту зведеного бюджету України у ВВП України, %
2012	1304064	101561	7,8
2017	2445587	177916	7,3
2021	4363582	308598	7,1

Джерело: Державна служба статистики України

За проведеними розрахунками, можна визначити, що на протязі останніх десяти років, частка видатків на освіту у ВВП країни мала тенденцію до

зменшення, так у 2012 році вона склала 7,8% від ВВП, у 2017 році – 7,3% від ВВП, тобто на 0,5% менше ніж у 2012 році та у 2021 році – 7,1%, що на 0,7% менше ніж у 2012 році та на 0,2% менше ніж у 2017 році, це вказує на негативні тенденції для освітньої галузі у пріоритетності фінансування.

Розподіл фінансування освітньої галузі з державного та місцевих бюджетів наведено на рисунку 2.5.

Рис. 2.5. Відсоток фінансування освітньої галузі з державного та місцевих бюджетів з 2012 – 2021 роки, %

Джерело: Державна служба статистики України

За даними рисунку 2.5. можна стверджувати, що на протязі останніх десяти років відбувалося планомірна централізація фінансування освіти. Так при порівнянні відсотку фінансування у 2021 році з фінансуванням у 2012 році з державного бюджету було надано коштів 78,6%, що на 8,4% більше ніж у 2012 році, при порівнянні 2021 року з 2017 роком збільшення державного

фінансування було на 1,7%, тобто існує поступова тенденція до централізації фінансового забезпечення освіти в Україні.

Необхідно відмітити, що з початку 2015 року, в Україні було змінено механізм фінансування освіти, в бюджетів з'явилася освітня субвенція у формі міжбюджетного трансферту на покриття освітніх потреб, ці кошти мають цільове спрямування, необхідно пояснити, що кожного бюджетного року держава визначає пріоритетні цілі в освіті на які спрямовується вище зазначена субвенція, цілі фінансування можуть переглядатися згідно визначених напрямків розвитку освітньої галузі України.

Особливо місце серед трансфертного фінансування освіти має субвенція на оплату праці педагогічних та науково-педагогічних співробітників.

Цілі на яке направляється освітня субвенція:

- оплата праці педагогічним працівникам;
- оновлення матеріально-технічної складової та її модернізації;
- направлення коштів для осіб з особливими освітніми потребами;
- направлення коштів на програми «Нова українська школа», «Спроможна школа для кращих результатів»;
- впровадження заходів щодо підвищення якості освіти в Україні.

Реформування освітньої галузі в Україні триває вже більше тридцяти років, і цей процес є оправданий, оскільки освітня сфера повинна ґрунтуватися на сучасній науці та передових напрямках розвитку, із застосування інноваційних методів, та використанні новітнього інструментарію навчання молодого покоління, адже, саме освіта формує кадровий потенціал країни для забезпечення росту економіки.

Аналіз освітньої галузі показав, що кількість потенційних споживачів освітніх послуг, тобто населення України від 0 до 59 років за десять років скоротилася, однак практично пропорційно скоротилася і кількість установ освіти. Фінансування цієї галузі збільшувалося, в законі України «Про освіту» вказано на норму фінансування у 7% від ВВП, ця норма у продовж останніх десяти років, дотримувалася, необхідно відмітити, що за цей період змінювалися методи

фінансування, було впроваджено освітню субвенцію, з чітко визначеними цілями, однак присутнє збільшення централізації фінансування освітньої галузі.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що освітня галузь в Україні динамічно розвивається, однак зупинятися на досягнутому ще за рано, треба продовжувати процес реформування, реалізувати кращий досвід розвинених країн в організаційній, фінансовій, правовій та управлінській складових освітньої галузі.

2.3 Запровадження досвіду розвинених країн в управлінні освітньої галузі

Сьогодні, в нашій країні продовжують формуватися умови, при яких необхідно запроваджувати реформування освітньої галузі, така необхідність постає з низкою процесів – формування нової формації соціально-економічного становища та державотворення. При таких умовах, зростає роль працівника освіти, що вимагає від нього сучасного ставлення до роботи під впливом стрімко зростаючого попиту на висококваліфікованих працівників, які володіють новітніми технологіями та техніками, і можуть сформувати більш здорову економічну систему країни.

Тому освіта, сьогодні покликана формувати не лише робочу силу, а формувати особистість, активізувати в кожному члені суспільства творчі здібності, що призведе до гуманізації суспільства в цілому, тому освіта повинна бути інноваційною, але створеною на традиціях та культурі нашої країни. Такі підходи до освітянської діяльності закладені в нормативних документах та характеризують сучасний освітній процес.

Використання успішного досвіду в формуванні системи управління освітньої галузі, необхідно розпочати з аналізу її фінансування в країнах з розвинутою економікою, необхідно відмітити те, що фінансування освіти в цих країнах, вважається пріоритетним напрямком, що робить її важливим аспектом в розвитку цих держав в цілому

На рисунку 2.6, представлено рівень фінансування освітньої галузі в країнах європейського союзу, за останні десять років.

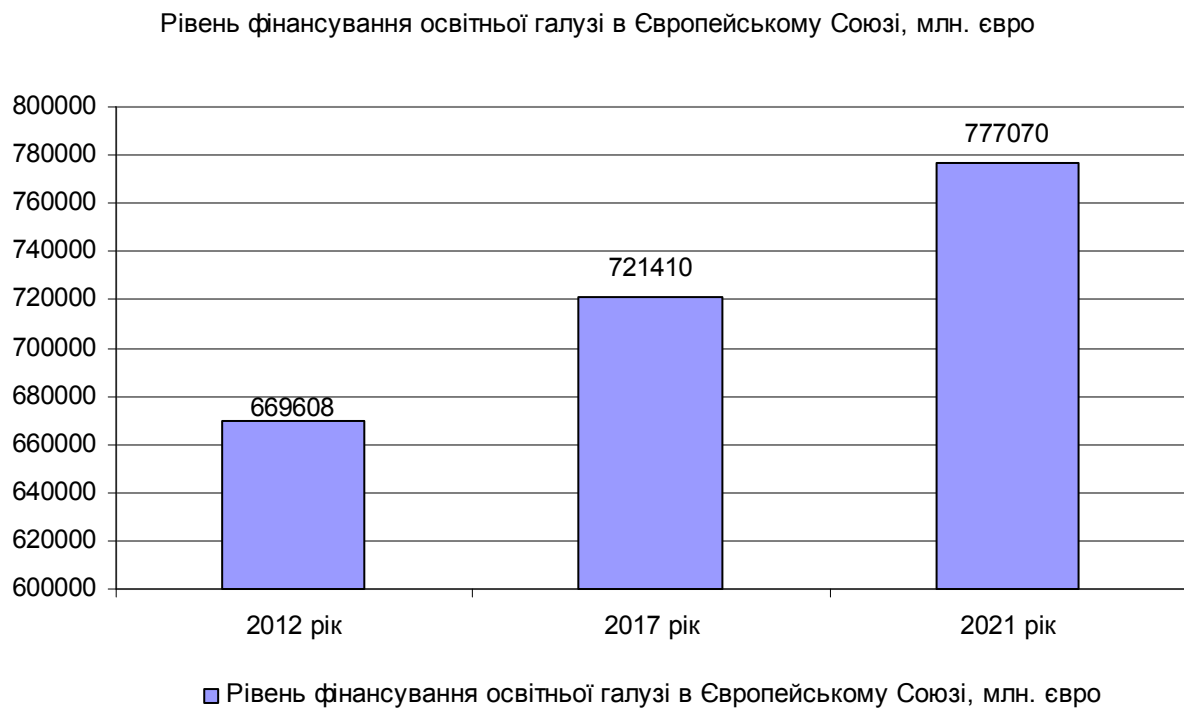

Рис. 2.6. Рівень фінансування освітньої галузі в Європейському союзі за 2012 – 2021 роки, млн. євро

Джерело: за даними Євростату

За даними рисунку 2.6, можна спостерігати збільшення фінансування освіти в країнах Європейського союзу, так при порівнянні 2021 року з 2012 роком збільшення було на 107462 млн. євро, або на 13,8%, при порівнянні 2021 року з 2017 роком збільшення відбувалося на 55660 млн. євро, або на 7,2%.

В практиці розвинених країн фінансування освіти можуть ґрунтуватися на розподілі бюджетних коштів між різними суб'єктами освітньої галузі, або використання різних методик розрахунку, які відповідають справедливому та прозорому розподілу коштів, що спрямовуються на освітній процес. Методика розрахунку дозволяє стимулювати та підвищити ефективність на всіх рівнях споживання бюджетних коштів.

Фінансування розподіляється на кожного учня, завдяки цьому збільшується фінансова дисципліна. Не всі бюджетні витрати носять лінійний характер, оскільки методика розрахунку, найчастіше включає в себе компенсаційні коефіцієнти для освітніх закладів з невеликою кількістю осіб, що навчаються.

Перевагою використання такої методики, можна вважати те, що більші обсяги фінансування спрямовуються на конкретний навчальний заклад, зі стимулюванням останнього до збільшення кількості людей в класах чи групах, і скороченні цих утворень, що створює нові стимули і зберігає обсяги фінансування, це зменшує фінансовий тягар на органи місцевої влади в тих регіонах, де відмічається перевага освітніх закладів з невеликою кількістю контингенту.

На рисунку 2.7 наведено питому вагу видатків на освітню галузь в європейських країнах з розвинуеною ринковою економікою у 2021 році.

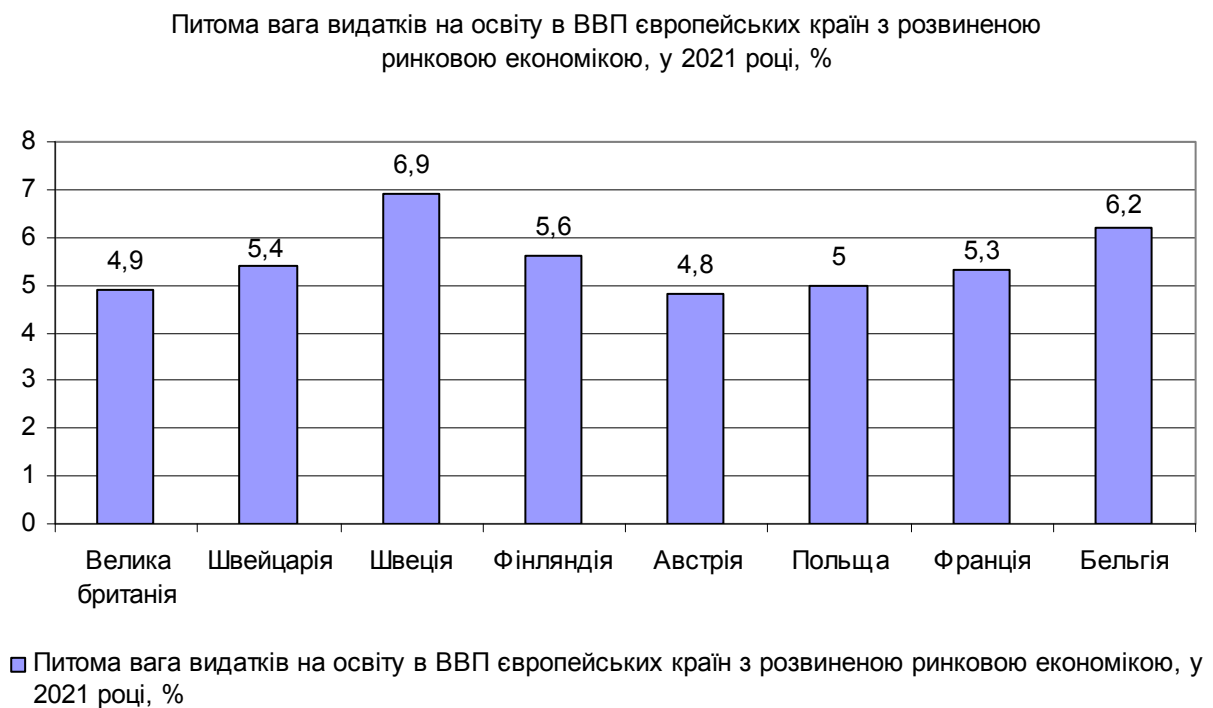

Рис. 2.7. Питома вага видатків на освіту в ВВП європейських країн з розвинуеною ринковою економікою у 2021 році, %

Джерело: за даними Євростату

З рисунку 2.7 можливо побачити, що відсоток фінансування освіти до ВВП в країнах Європи дещо менший ніж в Україні, але, якщо порівняти суми фінансування то вони будуть набагато вищими за обсяги фінансування в Україні, тому зменшувати частку фінансування від ВВП, тобто робити її меншою за 7%, недоцільно, оскільки це зможе негативно вплинути на всю освітню галузь.

Створення ефективного механізму фінансування освітньої галузі залежить від чинників, найважливіші з яких наведено на рисунку 2.8.

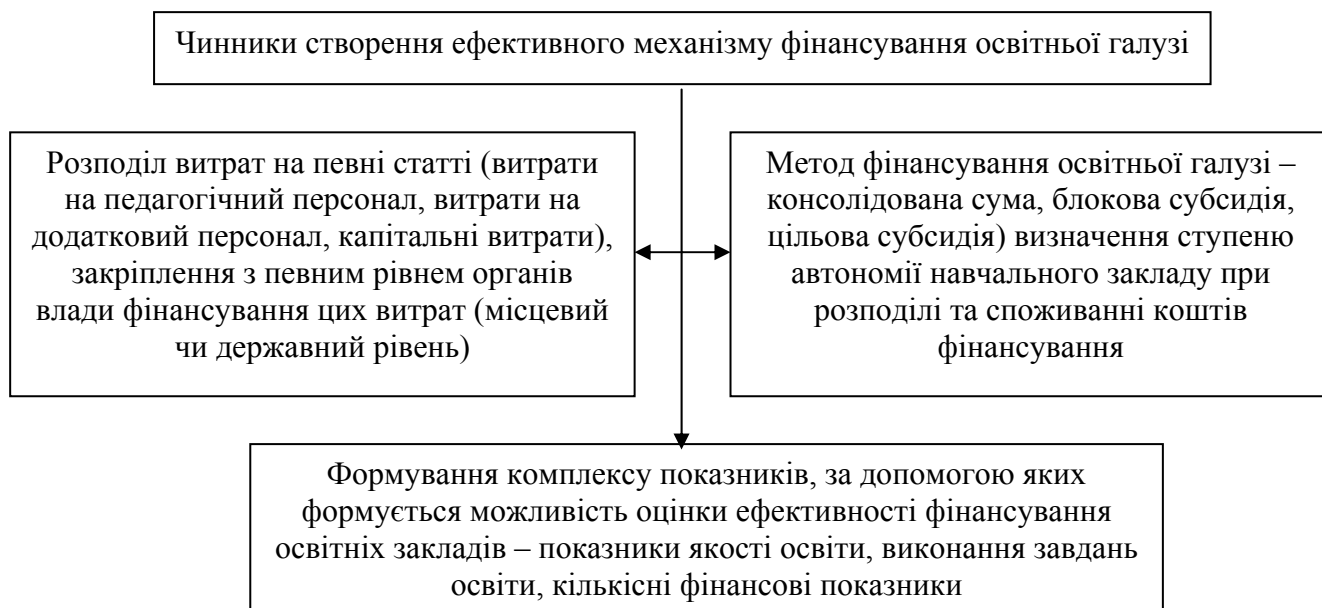

Рис. 2.8. Чинники створення ефективного механізму фінансування освітньої галузі на основі досвіду країн з розвинутою економікою

Джерело: Розроблено автором на основі [14]

Для планування подальшого фінансування, та оцінки використання освітніх коштів, в країнах з розвинутою ринковою економікою використовують незалежний аудит управління ресурсами (фінансового та не фінансового характеру), його головним завданням є аналіз використання фінансових та не фінансових ресурсів, та ступінь досягнення стратегічних завдань закладами освіти. Основним критерієм, що вказує на ефективність використання всіх ресурсів освітнім закладом вказують такі результати як якість навчання та залученість всіх суб'єктів до навчального процесу. Такий аудит проводиться постійною періодичністю, критерії оцінки збільшуються та уточнюються, а також їх формування носить публічний характер тобто існує дискусія щодо їх вибору та використанню. Для збільшення ефективності моніторингу, експерти освітньої галузі пропонують інтегрувати різні бази даних, що дозволить сформувати фінансову політику освітньої галузі на принципах прозорості та формувати оптимальні рішення, стратегію розвитку щодо механізмів управління освітою.

Система фінансування в розвинутих країнах має складний характер, так, кошти перерозподіляються між різними рівнями влади, та як правило, виділяються на конкретні освітні завдання, тобто має місце цільове фінансування, або на обов'язкову освіту, тоді мається на увазі – цільовий грант, або загальна сума, що виділяється на статтю видатків – освіта. При такій схемі розподілу коштів, тобто особливих умов трансферу, різні рівні органів влади будуть мати і різну свободу при їх розподілі та витрачанні.

Необхідно відмітити, що система фінансування закладів освіти в розвинених країнах є гнучкою, тобто кожний навчальний заклад – може подати запит на додаткове фінансування в разі наприклад: відчуття фінансової неспроможності – необхідно довести на основі моніторингу фінансових показників, якщо навчальний заклад лише розпочинає свою діяльність, і було доведено необхідність додаткового фінансування, для віддалених навчальних закладів, тобто тих, що далеко знаходяться від регіональних центрів.

Особливої уваги заслуговує механізм фінансування освіти в розвинених країнах, види трансферів та їх характеристика наведені на рисунку 2.9.

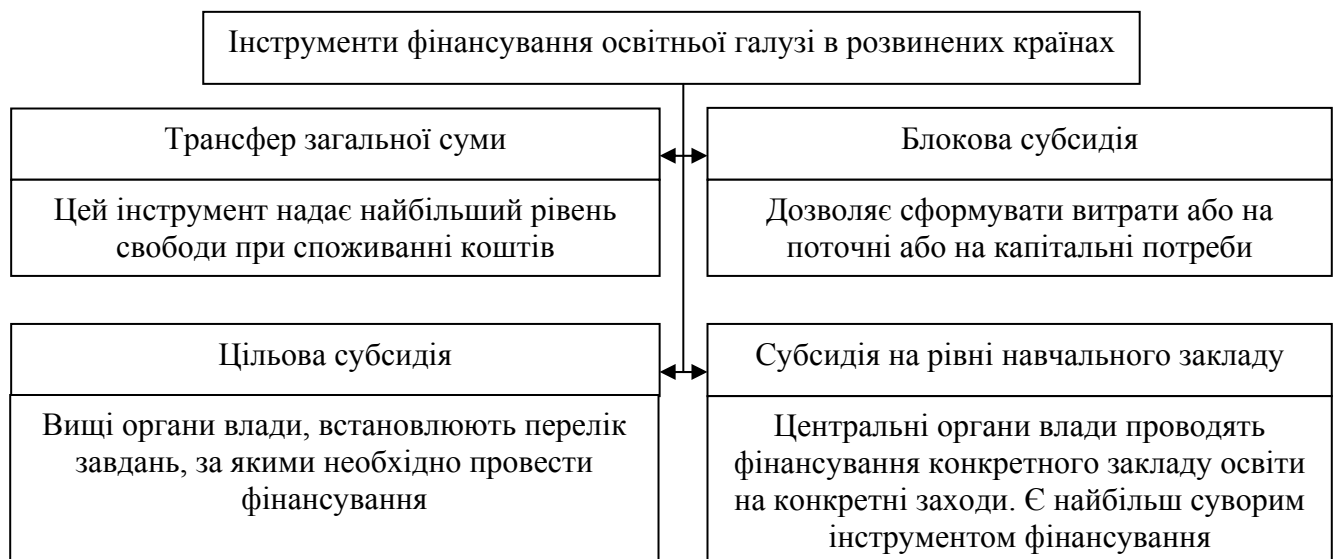

Рис. 2.9. Інструменти фінансування освітньої галузі в розвинених країнах

Джерело: сформовано автором на основі [моя збірка]

Для більш повного розуміння застосування інструментів фінансування, що наведені на рисунку 2.9, необхідно описати їх більш докладно:

Трансфер загальної суми – фінансування відбувається центральними органами влади, кошти отримують місцеві органи влади, а потім формують кошториси кожного навчального закладу, які підпорядковуються даній території. Такий вид трансферного фінансування використовується в Бельгії, Данії та Швеції. Перевагою цього інструменту – є відносна гнучкість у фінансуванні, тобто кошториси навчальних закладів створюються згідно їх потреби.

Блокова субсидія – дозволяє визначити напрямки фінансування навчальних закладів, тобто заклади формують свої фінансові запити і вирішують на які цілі буде використано субсидію – на поточну діяльність : виплата заробітної плати, фінансування інших операційних витрат чи на капітальне фінансування – ремонт будівель закладів освіти, придбання необхідного обладнання. Метод має меншу гнучкість ніж трансфер загальної суми, але залишається можливість маневру фінансовими ресурсами. Такий досвід використовується в Ісландії, де муніципальні органи влади вирішуються на направленість фінансування – поточне чи капітальне, це формує автономність органів місцевої влади при вирішенні питання пріоритетності фінансування.

Цільова субсидія – знижує рівень гнучкості фінансування закладів освіти, при такому трансфері, чітко прописані заходи фінансування, місцеві органи влади не в змозі фінансувати ті сфери освіти, які не визначені центральними органами влади у кошторисі цільової субсидії, це знижує рівень децентралізації влади, однак існують і переваги такого фінансування – в разі збільшення заробітної плати освітянам, основний фінансовий тягар покладається на центральний уряд, що надає фінансування. Таку систему фінансування використовують у Чехії та Литві.

Субсидія на рівні навчального закладу – це інструмент який відповідає найсуворішому дотриманню заходів фінансування і використовується для конкретного навчального закладу, найчастіше він використовується як додатковий захід, тобто навчальний заклад отримує кошторисне фінансування, а в разі необхідності додаткового центральні органи влади можуть прийняти це і надати субвенцію саме для цього навчального закладу, в такий спосіб можуть

фінансуватися витрати на інфраструктуру. Однак існують країни де використання такого інструменту фінансування є нормою, особливо, що стосується фінансування на оплату праці це не лише країни Європи, а й такі країни як: Ізраїль, Нова Зеландія.

Особливу увагу в розвинених країнах необхідно приділити вищій школі, оскільки фінансування університетів проводиться дещо в інший спосіб. В країнах з розвинутою економікою вища освіта надає переваги в отриманні робочого місця, оплати праці, просуванню по кар'єрних сходах, тому кількість бажаючих отримати освіту в університетах збільшувалася на протязі останніх років, що призвело до того, що державного фінансування не вистачає, тому було обрано різні моделі фінансування вищої освіти, як правило вони поєднують в собі державне та приватне фінансування.

Для ефективного розвитку вищі навчальні заклади прагнуть отримати позабюджетне фінансування, яке напряму залежить від престижності навчального закладу, а престижність залежить від якості освіти, його інноваційності та сучасності. Крім того, існують вищі навчальні заклади приватної форми власності, які взагалі не отримують бюджетного фінансування, а їх фінансове забезпечення залежить від здобувачів освіти та меценатів.

Наукових робіт з приводу визначення найефективнішого механізму фінансування закладів вищої освіти велика кількість, але єдиного визнаного механізму не існує, тому науковці вдалися до визначення різних методів фінансування, які наведено на рисунку 2.10.

З рисунку 2.10 можна побачити, що виділено три моделі фінансування закладів вищої освіти, необхідної надати більш повну характеристику:

Бюрократична модель фінансування характеризується тим, що фінансування відбувається за рахунок державних коштів, а тому на цій основі саме держава визначає його обсяги і разом з цим: структуру вищого навчального закладу, необхідну кількість та якість персоналу, кількість напрямків діяльності, спеціальностей, кількість здобувачів, що можуть навчатися в цьому закладі освіти, їх рівень підготовки до вступу у навчальний заклад, напрямки наукових

досліджень, тощо. Тобто ця система є не гнучкою, вищий навчальний заклад, не в змозі проводити власну політику своєї діяльності, оскільки все регламентовано державними законодавчими актами. Аналіз діяльності здійснюється у ретроспективі, рішення щодо фінансування навчального закладу проходить через важкі бюрократичні припони, вищий навчальний заклад не в змозі швидко реагувати та коригувати свою оперативну діяльність. Але в цій формі існування вищого навчального закладу є і свої привілеї: саме держава отримує інструмент регулювання кількості і якості спеціалістів, які необхідні на ринку праці.

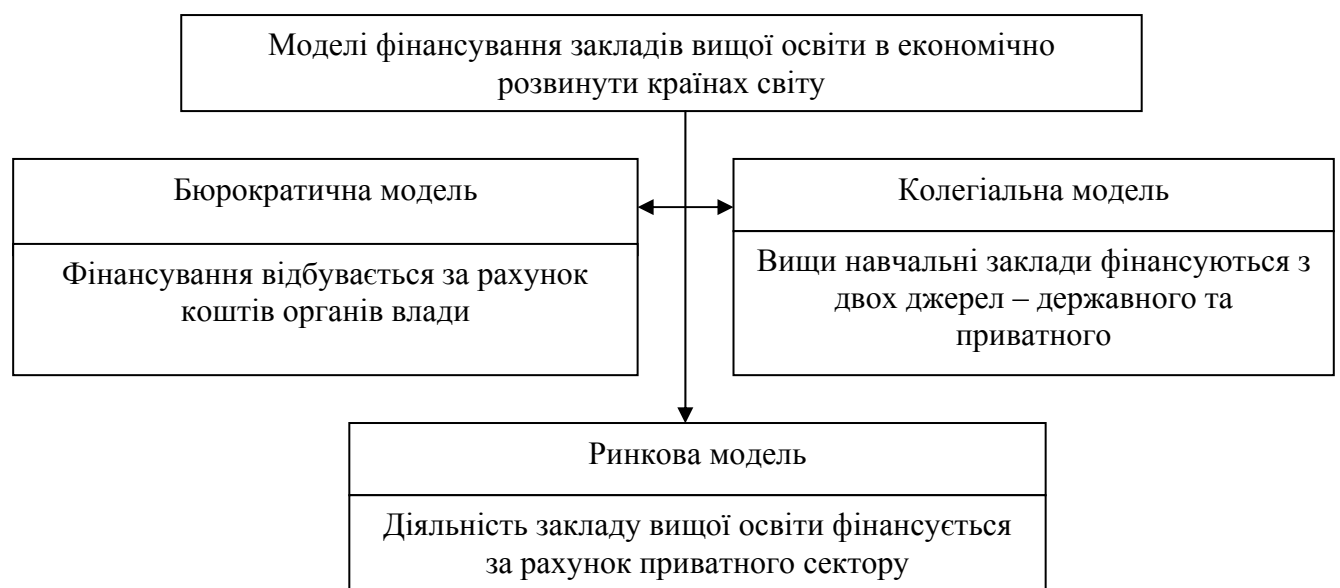

Рис. 2.10. Моделі фінансування закладів вищої освіти в економічно розвинути країнах світу

Джерело: сформовано автором на основі [моя збірка]

Колегіальна модель – при використанні цієї моделі діяльність вищого навчального закладу відбувається у більшій мірі за рахунок державних коштів, однак існує можливість додаткового фінансування за рахунок приватних асигнувань, це можуть бути внески здобувачів вищої освіти у вигляді плати за навчання, внески роботодавців які зацікавлені у випускниках цього навчального закладу, гранти на проведення науково-дослідних робіт. При впровадженні такої моделі фінансування вищий навчальний заклад зберігає автономність у прийнятті рішень, однак його діяльність чітко регламентована державою за допомогою

правових аспектів в сфері якості освітніх послуг. Основним недоліком цієї моделі є непрозорість прийняття рішень щодо розподілу та витрачання коштів, особливо приватних інвесторів, а також необхідно формувати керівний склад навчального закладу з професіоналів менеджменту в галузі освіти для більш ефективного управління.

Ринкова модель – при використанні цієї моделі фінансування державою навчальних закладів не проводяться. Використовуються ринкові механізми в управлінні навчальним закладом та пошуку джерел його фінансування. Всі рішення щодо стратегії розвитку, оперативного керування покладаються на адміністрацію навчального закладу, викладачів з одного боку та одержувачів освітніх послуг та організацій чи окремих інвесторів що фінансують його діяльність. За цією моделлю держава лише виставляє вимоги щодо якості освіти та дотриманням регламентуючих документів щодо діяльності освітньої установи. Необхідно наголосити, що основний вплив на діяльність навчального закладу здійснюють так звані замовники освітніх послуг, адміністрація звітує перед фінансовими донорами навчальної установи, згідно витрачання спонсорських коштів, формується постійний механізм залучення таких донорів, тому діяльність установи освіти більш рухлива, і постійно повинна реагувати на зміни економічної та соціальної кон'юнктури в країні задля більш ефективної своєї діяльності. Основним недоліком цієї моделі можна вважати відсутність стратегічного розвитку, адже ефективність цієї діяльності спрямована на досягнення успіху в поточній перспективі, адже інвестори, будуть вкладати кошти, які повинні їм принести дивіденди у вигляді необхідних спеціалістів, або результатів наукових досліджень, тобто планування можливе лише у короткотерміновій перспективі.

Згідно опрацьованого досвіду економічно розвинутих країн в галузі освіти, можливе формування напрямків реформування освіти в Україні на основі успішних методів та моделей, які представлено на рисунку 2.11.

Рис. 2.11. Напрямки застосування досвіду економічно розвинутих країн в реформування освіти України

Джерело: розроблено автором

Проведене дослідження показує, що ефективні моделі фінансування освіти повинні базуватися на сталих принципах, а головне вони повинні бути зрозумілими та прозорими. Обсяги фінансування від різних рівнів влади повинні мати прогнозованість задля формування планів розвитку освітніх закладів.

Таким чином необхідно зробити висновки щодо проведеного дослідження, так на протязі останнього десятиріччя кількість населення України, що можуть бути потенційними споживачами освітніх послуг, зменшується, так само зменшується і кількість закладів, що надають ці послуги, економічні кризи, конфлікт на сході останнього десятиріччя спонукали населення України до міграції, крім того запровадження політики відкритих кордонів збільшила його мобільність, тим самим підштовхнула уряд України до реформування освітньої галузі. Необхідно відмітити, за останні роки ці реформи були досить успішними, впровадження програм «Нова українська школа» програми, що підтримують інклюзивне навчання все це вказує на формування нового сприйняття освіти в Україні.

Фінансування галузі освіти динамічно збільшується, окрім того видатки в зведеному бюджеті на освіті, як і прописано в Законі України «Про освіту» перевищують 7% ВВП країни, тоді як в економічно розвинутих країнах таких показників немає, але знижувати цей відсоток, порівнюючи Україну з іншими країнами, це буде не вірний крок, адже ВВП нашої країни не має таких обсягів, щоб можна було зменшити відсоток фінансування. Тому використання зарубіжного досвіду щодо фінансування закладів освіти, необхідно обережно, з оглядкою на традиції, менталітет та напрямки державної політики. Опрацювання основних методів та форм в країнах з розвиненою економікою дозволило виділити такі основні аспекти, які дійсно були б корисними для України, а саме використання цільової субвенції, лише на поточну діяльність закладів освіти, яка потребує жорсткої фінансової дисципліни при споживанні коштів, щодо капітальних видатків, то краще надати закладам освіти більше самостійності та автономності, для цього можливе використання трансферу загальної суми, а також впровадження прямого фінансування деяких освітніх закладів через пряму субвенцію на їх модернізацію та переоснащення. Також, необхідно зробити наголос на тому, що в Україні необхідно провести інтеграцію баз даних освітніх закладів, за для створення єдиного рейтингу, при якому буде оцінено комплекс якісних та кількісних показників.

ВИСНОВКИ

Формування освітньої галузі в сучасному світі повинно базуватися на основі економіки знань. Ця трансформація в Україні відбувається на основі інтеграції освітнього простору з європейськими країнами, які досягли високого рівня в наданні освітніх послуг.

Одним із основних чинників формування конкурентоздатності держави в глобальному сенсі, є інноваційний та прогресивний розвиток освітньої галузі, але яка повинна розвиватися враховуючи економічну кон'юнктуру та національної ідентичності. Якість освіти в країні вказує на ефективність менеджменту механізмів держави в сфері освіти. Навіть при розвиненій ринковій економіці все ж таки державні органи влади повинні відігравати основну роль у напрямках та засобах розвитку освітньої сфери, за допомогою адміністративних, правових та економічних методів.

Створення дієвого ринкового середовища в Україні довели необхідність формування системи управління освітою з погляду на велику кількість суб'єктів цих відносин, з боку держави необхідне регулювання на основі законодавчих актів та аудиту якості освіти, з боку представників бізнесу формування переліку компетенцій якими необхідно оволодіти споживачам освітніх послуг для успішної будови кар'єри в майбутньому, з боку адміністрації та викладачів – формувати таку систему знань і навичок, щоб країна була конкурентоздатною в сфері освіти. Все це потребує постійної модернізації як системи в цілому так і окремих елементів освітньої галузі.

В кваліфікаційній роботі бакалавра було опрацьовано теоретичні аспекти державного регулювання освітньої галузі в Україні, було визначено основні принципи на яких повинна базуватися ця галузь. В роботі представлено морфологічну оцінку поняття «освітня послуга», та на основі літературних джерел розроблено власне визначення, яке визначає, що освітня послуга це комплексний процес, який направлений на задоволення освітніх потреб, тобто формування системи знань та практичних вмінь і навичок, тим самим утворення

соціальних благ для здійснення професійної діяльності у майбутньому здобувачами освіти. Доведено необхідність регулювання освітньої галузі державними органами, оскільки саме від держави українські заклади освіти отримують найбільшу частку фінансування, саме держава проводить оцінку якості надання освітніх послуг та формує перспективи її розвитку згідно національної стратегії розвитку України, саме тому регулювання та управління сферою освіти є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави.

В другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра було проведено аналіз кількісних та якісних показників освітньої галузі за останні десять років. Так проаналізовано кількість населення яке може споживати освітні послуги – виявлено, що за останні роки, особливо в період з 2015 по 2021 року відбулося зменшення наявного населення, все це відбувалося на тлі воєнного конфлікту на сході України та економічною кризою яка мала місце в Україні в зазначений період, всі ці процеси утворили відтік населення, найбільше в країни західної Європи. На цій основі, в Україні можна спостерігати зменшення кількості навчальних закладів, всіх рівнів, від дитячого садочку до закладу вищої освіти. На цій основі було проведено аналіз рівня фінансування освітньої галузі, виявлено, що в період з 2012 року по 2021 роки рівень фінансування освіти суттєво збільшився, як в абсолютних так і в відносних показниках, і перевищує темпи інфляції в Україні за цей період. Частка ВВП, що спрямовується на фінансування освіти більше ніж 7% на протязі зазначеного періоду, все це вказує на те, що освітня галузь є пріоритетною в державній політиці. Далі в роботі було проведено оцінку регулювання освіти в країнах з розвинутою економікою задля застосування успішного досвіду в Україні. Так виявлено, що частка ВВП, що направляється на освіту в економічно розвинених країнах не перевищує 7%, але суми фінансування набагато більші ніж в Україні. Реформування освітньої галузі повинно проводитися на постійній основі адже світ змінюється щоденно, і це потребує змін і в освіті. З досвіду інших країн в Україні можливо застосувати деякі елементи фінансування закладів освіти, а саме їх поточну діяльність необхідно фінансувати на основі цільових субвенцій – виплату заробітної плати,

плату за спожиті енергоресурси, в цих видатках фінансова дисципліна повинна бути суворою, однак для фінансування капітальних видатків, необхідно більше давати автономії при виборі напрямків використання капітальних видатків, для чого можливо використовувати трансфер загальної суми, без детального визначення цілей фінансування, все це призведе до того, що освітні заклади більше будуть зацікавлені в ефективному менеджменті та споживанні фінансових ресурсів.

Ще одним напрямком реформування, який необхідно застосувати в освітній галузі в Україні – це інтеграція баз даних з метою створення єдиного державного рейтингу навчальних закладів по їх видах. Споживачі освітніх послуг, бізнес партнери, які готові інвестувати в освітню сферу повинні мати інформацію щодо рейтингу навчального закладу за затвердженим переліком якісних та кількісних показників, що характеризують діяльність навчального закладу, все це позитивно вплине на освітню діяльність в Україні, допоможе зробити додатковий крок до наближення закладів освіти України, до світового освітнього простору і зробить освітні послуги в Україні конкурентоздатними.

Таким чином, завдання кваліфікаційної роботи бакалавра виконано, мета, досягнута.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний центр CEDOS. URL: <https://cedos.org.ua/uk/research>
2. Аргірова Г., Горбань Д., Чупринська А., Кіптенко Т. У тенетах держзамовлення: Як ефективно використовувати мільярди гривень на вищу освіту. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974
3. Бабічев А. В. Функції державних органів управління освітою. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. Теорія та практика державного управління. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 2 (57). С. 192–200.
4. Білінець, М. Ю. Система фінансування вищої освіти: теоретичний аспект. Підприємництво та інновації. 2019. Вип. 9. С. 136-41
5. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 506 с.
6. Боголіб Т. М. Фінансування вищої освіти України: проблеми і перспективи їх вирішення. American Scientific Journal. 2017. №1 (9). С. 70–78.
7. Буличева Н. А., Пивовар Ю. І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. Держава і право. 2009. Вип. 44. С. 411–416. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/10196>
8. Валовий внутрішній продукт / Державна служба статистики України. URL : <https://goo.gl/jXsY5>.
9. Варналій З. С. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів України – справа державна. Економічний вісник університету. 2018. Вип. №36 (1). С. 9–17.
10. Варналій З. С., Красільник О. В., Хмелевська Л. П. Фінансування державних вищих навчальних закладів України: монографія. Київ. Знання України, 2017. 231 с.
11. Вахович І. М., Волинчук Ю. В. Фінансове забезпечення вищої освіти: методологія та механізм реалізації в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки : монографія. Луцьк. РВВ ЛНТУ, 2010. 286 с.

12. Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ / за заг. ред. Є. Б. Ніколаєва. Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2017. 61 с.
13. Данілов О. Д., Серебрянський Д. М. Фінанси у запитаннях та відповідях : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Київ : КНТ, 2008. 528 с.
14. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
15. Дошкільна освіта України у 2020 році. Статистичний бюлетень. Київ. 2021. URL : <https://goo.gl/3o7DFy>.
16. Дубровіна Н. А., Дубровіна В. А. Фінансування вищих навчальних закладів у Польщі. Бізнес Інформ. 2012. №6. С. 148–151.
17. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні : монографія / за ред. І. М. Грищенка. Хмельницький. ХНУ, 2010. 478 с.
18. Євменькова К. М. Фінансування послуг вищої освіти в країнах Заходу. Наука молода. 2008. №9. С. 88–90.
19. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник: 4-те вид. Київ : Знання, КОО ; Львів : банківський ін-т НБУ, 2002. 476
20. Затонацька Т. Г. Кредитний механізм фінансування здобуття вищої освіти в Україні. Наука молода. Економіка. 2018. №2 (197). С. 19–23.
21. Каленюк І. С. Економіка освіти: навч. посіб. Київ. Знання, 2003. 316 с.
22. Каленюк І. С. Проблеми удосконалення фінансово-економічного управління системою освіти. Вісник Київського Національного університету технологій та дизайну. 2013. №5. С.172–178.
23. Касич А. О. Управління якістю освітньої діяльності ВНЗ на засадах стратегічного підходу. Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні: матеріали наук. практ. інтернет-конф., м. Київ, 24 трав. 2017 р. Київ, 2017. С. 293–295. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7170/1/20170524_Determinant_P293-295.pdf

24. Касич А. О., Циган В. А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. Ефективна економіка. 2013. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>
25. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму. Фінанси України. 2003. №4. С. 51–59.
26. Красільник О. В. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка. 2015. №2 (167). С. 110–117.
27. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ. ІПК ДСЗУ, 2011. 312 с.
28. Малік Є. О. Фінансування вищої освіти: сучасні тенденції та зарубіжний досвід. Ефективна економіка. 2014, №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3259>
29. Населення / Державна служба статистики України. URL : <https://goo.gl/Vvp6O>.
30. Національні рахунки освіти України у 2020 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. URL : <https://goo.gl/coUUZo>.
31. Освіта в Україні: Базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р.: стат. бюлетень. Київ. ДНУ ІОА, 2018. 209 с.
32. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2020/21 навчального року: стат. бюлетень. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm
33. Петрова Я. І. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти в Україні. Науковий погляд: економіка та управління. 2018. №2. С. 158-163
34. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. No 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

35. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
36. Рябков К, Покідіна В. Ендавмент у вищій школі: світова практика і українське сьогодні. URL: http://cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf
37. Савіщенко В. Інвестиції в освіту та науку України: проблеми теорії та практики. Національний юридичний журнал. 2016. №1/2 (17). С. 62–67.
38. Скиба М. Майбутнє університетів: до чого готуватися українським вишам. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/12/5/234458>
39. Тимошенко О. В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України. Економічний вісник НГУ. 2009. №1. С. 123–130.
40. Тимошенко О. В., Федорова В. А. Фінансові аспекти конкурентоспроможності вищої освіти в Україні: монографія. Дніпропетровськ. Пороги, 2008. 390 с.
41. Чугунов І., Козарезенко Л. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу. Вісник КНТЕУ. 2017. № 3 С. 116-132
42. Шаров О. І. Перспективи фінансової автономії університетів України. Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 листоп. 2016 р., Київ. URL: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html>
43. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. С. 222–233.
44. Expenditure on education as % of GDP (from government sources). URL: <http://data.uis.unesco.org/?queryid=181#>
45. Human Development Statistical Tables URL: <http://hdr.undp.org/en/data>